



//Što znamo o političkoj pismenosti mladih u Hrvatskoj? //

Kratki pregled dosadašnjih istraživanja – ususret trećem istraživanju političke
pismenosti mladih u Hrvatskoj

Izv. prof. dr. sc. Bojana Ćulum Ilić
Jelena Androić, univ. spec. st. eur.
Zagreb, prosinac 2020.



Sufinancira Europska
unija u okviru programa
Europa za građane

IMPRESSUM

Autorice:

Izv. prof. dr. sc. Bojana Čulum Ilić

Jelena Androić, univ. spec. st. eur.

ISBN 978-953-7960-22-3

Zagreb, prosinac 2020.

Gong

Izvršna direktorica: Oriana Ivković Novokmet

Vodnikova 4
10 000 Zagreb

e-mail: gong@gong.hr

web: www.gong.hr

Facebook: www.facebook.com/gong.hr/

Twitter: www.twitter.com/gong_hr

Instagram: www.instagram.com/mladi_gong/

Što je uopće politička pismenost i zašto je (toliko) važna?

Potreba i važnost političke pismenosti građana u demokraciji uopće, a osobito mladih, predmetom je sustavnih istraživanja i živahne akademske (i stručne) rasprave brojnih politologa, sociologa, filozofa i intelektualaca drugih struka. Među njima, bez obzira na konceptijske razlike (koje uglavnom proizlaze iz različitih teorija demokracije), postoji konsenzus o nužnosti (visoke i stabilne) građanske političke pismenosti za bolje razumijevanje raznovrsnih političkih konteksta i aktivno i odgovorno sudjelovanje (građana) u političkim procesima, odnosno za preživljavanje i plodonosno oživotvorenje demokracije. Zašto je tomu tako? Zašto je baš politička pismenost mladih toliko važna za opstanak demokracije i što znamo o političkoj pismenosti mladih u Republici Hrvatskoj? Prije nego li u drugom dijelu članka ponudimo pregled nekih od najrelevantnijih istraživanja koji tematiziraju političku pismenost mladih u našem nacionalnom okruženju, prođimo kroz neka objašnjenja važnosti političke pismenosti uopće koje nam nude znanstvenici i stručnjaci u ovom području. Važno je pritom napomenuti kako ovaj članak nema ambiciju baviti se pregledom različitih teorijskih pristupa u poimanju dimenzija i važnosti političke kompetencije, već se usmjeriti na postojeće empirijske pokazatelje političke pismenosti mladih u Hrvatskoj.

U najšire shvaćenom kontekstu, politička pismenost pretpostavlja skup dimenzija političke kompetencije (znanja, vještine, stavovi, vrijednosti i ponašajni obrasci) koje se smatraju potrebnima za (uspješno) sudjelovanje građana u (demokratskom) društvu. Uz informiranost, konkretna znanja i razumijevanje načina rada političkih institucija (i kako im biti korektiv), kao i važnih pitanja s kojima se društvo suočava, uključuje i vještine kritičkog promišljanja za procjenu različitih pozicija koje imaju potencijala oblikovati naše političke stavove, odluke i obrasce (političkog) ponašanja/angažmana. Jednostavno rečeno – uspjeh stabilnog i održivog demokratskog društva ovisi o tome koliko su građani tog društva politički pismeni, i posljedično – koliko su spremni ozbiljno sudjelovati u raznovrsnim političkim procesima kao dobro informirani, društveno odgovorni i aktivni građani svojih (lokalnih) zajednica.

O važnosti političke pismenosti postoje već na tisuće knjiga i znanstveno-istraživačkih radova iz različitih dijelova svijeta. Među političkim i društvenim teoretičarima postoji suglasje oko političke pismenosti kao važnog čimbenika demokratske političke kulture s obzirom da upravo politički pismeni građani demokraciju čine učinkovitom. Pritom, valja imati na umu da, iako demokracija u svom izvornom značenju pretpostavlja 'vladavinu naroda', njezina bit u suvremenom kontekstu predstavničke demokracije ne leži u izravnoj vladavini naroda, koliko u informiranom i politički pismenom odabiru onih iz naroda koji će u ime naroda i vladati, a onda i jednako informiranom i politički pismenom djelovanju i zalaganju za (pozitivne) društvene promjene u različitim arenaima moguće građanske participacije.

Politička je pismenost stoga vitalni preduvjet za razmatranje i razumijevanje sadržaja javnih rasprava, kao i za informirano, aktivno i odgovorno sudjelovanje građanki i građana u političkim procesima. Viša razina političke pismenosti, osim što se pokazuje važnom za razumijevanje vlastitih političkih interesa, doprinosi i razumijevanju političkih interesa svih, pa i onih drugih i drugačijih članova zajednice. Što veću političku pismenost posjeduju, građani mogu bolje razumjeti utjecaj javnih politika na osobne i zajedničke interese pa onda mogu i učinkovitije promovirati te interese u političkim procesima. Upravo politička pismenost ima potencijala poticati kod građana sposobnost povezivanja osobnih i grupnih interesa s određenim javnim pitanjima i povezivanja tih pitanja s političkim opcijama odnosno kandidatima za koje postoji veća vjerojatnost da će promovirati upravo te interese. U tom smislu, politička je pismenost ključna za ono što zovemo instrumentalna racionalnost. Osim toga, visoka razina političke pismenosti doprinosi dosljednosti i stabilnosti političkih stavova građana, što je posebno važno kod analiza (i predviđanja) glasačkih preferencija.

S druge pak strane, ukoliko građani posjeduju nisku razinu političke pismenosti, osobito u kontekstu poznavanja uloga i dometa političkih institucija i procesa, teško će razumjeti aktualne političke događaje i integritati nove informacije u svoj postojeći okvir razmišljanja. U takvom kontekstu postoji dakako opasnost od prosudbe aktualnih događaja i političkih aktera sukladno osobnom karakternom doživljaju. To znači da će građani koji su politički manje pismeni, političke stranke i njihove predstavnike procjenjivati izvan aktualnog političkog konteksta – takvi će građani svoja uvjerenja, stavove, a shodno tome i (politička) ponašanja, uglavnom temeljiti na osobnim doživljajima i procjenama (političkih) ličnosti. Nasuprot njima, politički pismeni građani skloni su promatrati ponašanja i odluke političkih dužnosnika u kontekstu aktualnih (političkih, ekonomskih i uopće društvenih) okolnosti i poticaja, uz dužno poštovanje učinjenih propusta i pogrešaka. Oni manje politički pismeni građani skloni su tim istim propustima i pogreškama pripisivati attribute lošeg karaktera, kako političkog dužnosnika, tako i njegove stranke. A upravo takvo oslanjanje relevantnih (političkih) procjena i odluka na osobni, umjesto na politički „karakter“, doprinosi nesigurnosti koja je povezana s manjkom razumijevanja političkog konteksta.

Uz navedeno, politička pismenost potiče političku i građansku participaciju – i obrnuto. Što su građani informiraniji i politički pismeniji, veća je vjerojatnost da će sudjelovati u različitim političkim procesima od javnog interesa i značaja – od glasanja, volontiranja, prosvjedovanja, lobiranja do samog političkog angažmana na lokalnoj/regionalnoj/nacionalnoj razini. Vrlo slično, istraživanja nam govore i kako je upravo politička (ne)pismenost dominantna značajka građana koji ne glasuju.

Da zaokružimo uvodni dio – što je pojedinac politički pismeniji, veća je vjerojatnost da će se smatrati (politički) kompetentnim i sposobnim utjecati na (pozitivne) promjene u svojoj (lokalnoj) zajednici, pritom znalački koristeći demokratske „alate“ koji su nam kao građanima dati na raspolaganje. A demokraciji su potrebni upravo takvi građani – oni koji će biti u stanju kritički promatrati, oslušivati i procjenjivati, te svojim zalaganjem doprinositi (pozitivnim) promjenama demokratskih institucija koje ne funkcioniraju na način na koji građani to od njih očekuju, kao i uopće (pozitivnim) promjenama u (lokalnim) zajednicama – i to na one (demokratske) načine i s onim (demokratskim) instrumentima koji nude (raznovrsni) institucionalni okviri (građanskog) djelovanja.

Međutim, istraživanja diljem svijeta (sustavno) pokazuju kako je takvih građana sve manje. Nalazimo tako brojne ozbiljne empirijske pokazatelje o stanju niske razine političke participacije građana, o povećanju razine političke apatije i otuđenja te porastu nepovjerenja u političke institucije i strukture. Ono što posebno zabrinjava jest opadanje interesa mladih za pitanja općeg društvenog dobra, te za društveni i politički angažman.

Imamo li na umu da su kompetencije mladih i njihova ponašanja uopće svojevrsni lakmus papir kojim se mogu donekle objasniti i, možda još i važnije, predvidjeti šire tendencije pojedinog društvenog sustava, postaje nam jasnije zašto je upravo politička pismenost mladih – kao indikator aktualne i prognoza one buduće (političke) dijagnoze društva – toliko važan fenomen istraživanja i (boljeg) razumijevanja. Promotrimo stoga što nam o političkoj pismenosti mladih u našem nacionalnom okruženju govore dosadašnja istraživanja.

Politička (ne)pismenost mladih u Hrvatskoj – kratki pregled ključnih rezultata dosadašnjih istraživanja

Istraživanje različitih i, u širem kontekstu političkih odrednica mladih, budi sve veći interes naše akademske (i stručne) zajednice pa se ovim temama i kod nas pristupa interdisciplinarno, imajući u vidu ciljeve i perspektive politologa, sociologa, filozofa, pedagoga, a dakako i znanstvenika drugih profila. Ne iznenađuje stoga i da je broj knjiga, zbornika radova, znanstveno-istraživačkih radova u časopisima, istraživačkih izvještaja i iz njih proizašlih preporuka, u stalnom porastu. Ovim se kontekstom ujedno i ograđujemo od prikaza svih ovoj temi bliskih istraživanja i (objavljenih i dostupnih) radova, i najavljujemo prikaz odabranih znanstvenih istraživanja usmjerenih političkoj pismenosti mladih u užem

kontekstu. Imajući dakako u vidu brojna „starija“ istraživanja različitih odrednica mladih, pa tako i onih političkih, bez obzira na njihovu daljnju aktualnost i relevantnost¹, odlučile smo se za pregled istraživanja nastalih u proteklih desetak godina, kako bismo obuhvatile i razdoblje prije i nakon pridruživanja Hrvatske EU, ali ujedno i „ispratile“ tako ovim člankom jedno desetljeće političke (ne)pismenosti mladih.

Ako se vratimo deset godina unatrag, ovaj pregled trebamo započeti istraživanjem političke pismenosti mladih (političkog znanja, stavova, vrijednosti i obrazaca ponašanja) kojega su na uzorku od 999 učenica i učenika završnih razreda srednjih škola tijekom školske godine 2009./2010. proveli GONG i Fakultet političkih znanosti u Zagrebu, a s ciljem analize političke socijalizacije hrvatskih srednjoškolaca². Bogati rezultati ove studije objavljeni su u publikaciji [Odqaja li škola dobre građane? Studija o političkoj socijalizaciji hrvatskih srednjoškolaca](#), a ovdje skrećemo pažnju samo na neke odabrane pokazatelje političke pismenosti mladih koji nam pomažu razumjeti svojevrsni (politički) „stav“ generacije 2009./2010. koja je danas, deset godina nakon ovog istraživanja, na ulazu u svoje treće desetljeće.

Istraživanje ukazuje na slabo razumijevanje temeljnih političkih pojmova i jednako slabu političku informiranost, a nezanemariv broj maturanata te generacije iskazuje (političke) stavove koji su nekompatibilni s demokratskom političkom kulturom. Tako primjerice trećina maturanata koji su sudjelovali u spomenutom istraživanju iskazuje visoku razinu isključivog nacionalizma, što je ilustrirano time da njih gotovo 40% smatra da bi u Hrvatskoj etnički Hrvati trebali imati veća prava od pripadnika ostalih naroda, ili primjerice time da ih više od 72% ne smatra decidirano da je NDH bila fašistička tvorevina, kao i podatkom da njih više od polovice iskazuje homofobne stavove. Pritom, više od četvrtine maturanata iskazuje elemente autoritarne političke orijentacije, a gotovo polovici prihvatljiva je zabrana političkog djelovanja nekim strankama i pojedincima. Iskazuju negativan stav prema nevladinim organizacijama i njihovoj ulozi u društvu, kao i skepsu prema mogućnost običnih građana da utječu na stanje u državi i društvu. Nešto pozitivniji rezultati zabilježeni su u odnosu spram rodne podjele uloga u javnoj i privatnoj sferi, te načelno odnosu prema angažmanu u rješavanju problema u neposrednoj okolini. No, kako su u publikaciji istaknuli neki autori, zatečeno stanje političkog mišljenja i znanja mladih svakoga je trebalo već tada zabrinuti. Imajući na umu godinu provedbe, važno je spomenuti i kako je ovo istraživanje ukazalo na oslabljivanje europske orijentacije mladih kako se Hrvatska približavala ulasku u EU s obzirom da su očekivali više štete nego koristi od ulaska u EU, kao i niz nepoželjnih socioekonomskih i posljedica političke naravi.

Uz sve navedeno, istraživanje je ukazalo i na značajne razlike znanja i stavova kao dimenzija političke pismenosti između polaznika različitih tipova srednjoškolskih programa. Učenici koji pokazuju nižu razinu (političkog) znanja, ujedno izražavaju i stavove koji su manje ili uopće nisu primjereni demokratskoj političkoj kulturi. Tako učenici strukovnih škola, a posebice trogodišnjih strukovnih škola, imaju nižu razinu (političkog) znanja i u prosjeku češće iskazuju stavove koji nisu kompatibilni s demokratskom političkom kulturom u odnosu na polaznike gimnazijskih programa. Ta razlika među njima ostaje značajna i kada je u pitanju utjecaj ostalih faktora političke socijalizacije mladih, a prije svega socijalnog porijekla učenika. Uzimajući dakako u obzir i važnost niza drugih faktora koji nisu bili

¹ Primjer su za to brojna istraživanja Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu (IDIZ) i Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar. Naime, u Hrvatskoj postoji tradicija empirijskog istraživanja mladih koja seže još u pedesete godine 20. stoljeća. Od početka 1970-ih godina osobito je Institut za društvena istraživanja u Zagrebu (IDIZ) kontinuirano provodio takva istraživanja te je taj istraživački pravac i nastavio.

² Istraživanje je provedeno u okviru projekta „Politička pismenost mladih“, uz financijsku potporu Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva. Osim analize političke pismenosti, cilj je projekta bio i na temelju dobivenih rezultata razviti preporuke za unapređenje sustava političkog obrazovanja i političke socijalizacije u širem smislu, te otvoriti širu raspravu o potrebnim promjenama u modelu političkog obrazovanja. Uz neke od ključnih rezultata predstavljenih u članku, važno je napomenuti da se ovim istraživanjem ukazalo na to kako sustav formalne političke socijalizacije ne uspijeva u potpunosti spriječiti usvajanje političkih stavova koji su nekompatibilni s demokratskom političkom kulturom, niti uspijeva u potpunosti promovirati one stavove koji bi trebali biti u njezinim temeljima.

predmetom ovog konkretnog istraživanja (primjerice kultura škole, utjecaj vršnjačke skupine i sl.), ovi rezultati ipak pokazuju kako su gimnazijski programi – koji sadržavaju znatno veću količinu društveno-humanističkih sadržaja koji su izravno ili posredno dio političke socijalizacije (mladih) – u usporedbi sa strukovnim školama uspješniji u pozitivnom djelovanju na razvoj stavova primjerenih demokratskoj političkoj kulturi.

Pet godina nakon ovog istraživanja političke pismenosti mladih, provodi se i drugo, ovoga puta u suradnji GOOD inicijative, GONG-a i Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu³, a rezultati su detaljno razloženi u izvješčaju [Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Hrvatskoj](#) te dijelom i u zborniku radova [Od podanika do građana? Razvoj građanske kompetencije mladih](#). Istraživanje je provedeno na uzorku od 1146 učenica i učenika završnih razreda srednjih škola tijekom školske godine 2014./2015. i (ponovno) ukazuje kao politička pismenost učenika nije posve u skladu s onom koja bi bila očekivana u demokratskoj političkoj kulturi.

Kao i u prethodnom istraživanju, maturanti iskazuju ograničeno političko znanje u pogledu temeljnih političkih pojmova, poznavanja ustavno-političkog ustrojstva, a posebno se manjkavom pokazuje njihova politička informiranost. I ovo istraživanje ukazuje na značajne razlike između učenika s obzirom na vrstu obrazovnih programa odnosno tipa škole koju pohađaju. I dok je samo jedan od 1146 učenika točno odgovorio na svih 19 pitanja kojima su se mjerila politička znanja, gimnazijalci su u prosjeku točno odgovorili na njih 12, učenici četverogodišnjih strukovnih i petogodišnjeg medicinskog programa na njih 9, a učenici trogodišnjih strukovnih škola svega na njih 6. Demokratski deficit u vrijednosnom smislu izražen je u stupnju (ne)prihvatanja drugačijih i manjina te niske razine tolerancije prema zaštiti prava (bilo kakvih) manjina u javnom prostoru. Tako primjerice polovica maturanata smatra da se važna kulturna obilježja, kao što su jezik i pismo nacionalnih manjina, ne bi trebali koristiti u prostorijama državnih institucija. Ne iznenađuje stoga što nacionalnom identitetu i ova generacija maturanata pripisuje visoku vrijednost koju treba štiti, tim više što hrvatsku tradiciju smatraju bogatijom od većine drugih. Najmanje se njihove tolerancije primjećuje pak u odnosu prema homoseksualnosti koju svaki drugi ispitanik smatra bolešću, zbog čega bi homoseksualnim osobama zabranili javne istupe s izlikom sprječavanja lošeg utjecaja na mlade. U obiteljskim odnosima načelno prihvaćaju rodnu ravnopravnost, no – slično kao i kod promatranja stava prema manjinama – u pogledu poštivanja iste u javnoj sferi djelovanja, daleko su manje rodno osviješteni.

Oko ključnih demokratskih vrijednosti sudionici istraživanja pokazuju visoku razinu zbnjenosti i neodlučnosti, što ih, kako su i upozoravali autori ovog istraživanja, čini podložnima za manipulacije. Iako su skloni sankcioniranju totalitarističkih simbola (i komunističkih i fašističkih), njih gotovo trećina ipak je neodlučna oko ovih pitanja. Prilično nedefinirano i neodlučno imaju i viđenje članstva Hrvatske u EU, dok se vrlo jasno određuju prema formalnoj (nacionalnoj) politici od koje zaziru do te mjere da bi njih čak 72% neke političke stranke i ukinulo. Slične tendencije promatramo i u kontekstu medija s obzirom da bi polovica maturanata ukinula neke medije, a njih trećina smatra opravdanim ograničenje slobode govora. Pritom, svoje slike o društvenim događajima uglavnom grade konzumacijom sadržaja na društvenim mrežama i iz razgovora s vršnjacima.

³ Istraživanje je financirano uz potporu Mreže fondacija Otvoreno društvo te Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva u okviru Centara znanja za društveni razvoj, a u provedbi su sudjelovali i suradnici s drugih (domaćih) visokoškolskih odnosno znanstvenih institucija. Sadržaj i struktura korištenog upitnika u znatnoj su mjeri preuzeti iz prvog istraživanja političke pismenosti mladih koje je 2009./2010. godine proveo GONG u suradnji s Fakultetom političkih znanosti, što omogućuje komparaciju rezultata, a time i uvida u stanje i promjene političke pismenosti hrvatskih maturanata s obzirom da su oba istraživanja provedena na nacionalnom reprezentativnom uzorku, pri čemu je slučajno odabrani uzorak stratificiran prema šest regija i tri vrste srednjoškolskog programa (gimnazijski programi, ostali četverogodišnji i petogodišnji programi te trogodišnji programi).

Većina maturanata, njih čak 80%, smatra da se svaki građanin treba zauzeti za rješavanje društvenih problema u svojoj sredini, a ne čekati da ih riješi netko drugi. Pritom iskazuju načelno pozitivne stavove prema potrebi građanske participacije kao i prema organizacijama civilnog društva u cjelini (što je pozitivna promjena u odnosu na prvo istraživanje), no njihova društvena participacija izvan škole nije raširena.

O tome dodatno progovara i analiza postmoderne političke orijentacije mladih. Naime, koristeći baze podataka dva nacionalna istraživanja o mladima odnosno političkoj pismenosti mladih, skupina autora s Filozofskog fakulteta u Rijeci i Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu⁴ posvetila se analizi [potencijala hrvatske mladeži za postmoderne političke stavove i aktivnosti](#) – onu vrstu građanskog angažmana koja odvaja mlade od tradicionalne formalne politike, ali ne i od politike općenito – s težnjom identifikacije socijalnih karakteristika onih mladih koji se mogu označiti kao nositelji takve emancipativne i postmoderne političke orijentacije. I ova je analiza pokazala umjereno političko znanje i nisku (političku) osviještenost, opću nezainteresiranost za političke događaje, generaciju obilježenu dubokim političkim nepovjerenjem i u konačnici mlade koji ne iskazuju spremnost za sudjelovanjem u nekonvencionalnim građanskim i političkim akcijama (primjerice prosvjedi, peticije, online peticije, bojkotiranje određenih proizvoda i sl.). Ne čudi stoga da su autori zaključili kako su opće tendencije mladih u Hrvatskoj prema postmodernom građanstvu prilično nerazvijene i još uvijek u povojima.

Nedugo nakon prvog istraživanja GONG-a i Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu, scenu analize političke pismenosti mladih obogaćuje (međunarodno komparativno) istraživanje „Mladi u vremenu krize“, u Hrvatskoj provedeno pod nazivom „Percepcije i stavovi mladih Hrvatske prema stvarnosti koja se mijenja“, a koje predstavlja prvo od dosad dva istraživanja o mladima provedenih u suradnji Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu (IDIZ) i Zaklade Friedrich Ebert Stiftung. Istraživanje je provedeno tijekom 2012. godine na uzorku od 1500 ispitanika u dobi od 14 do 27 godina iz cijele zemlje, a rezultati su dostupni u publikaciji [Mladi u vremenu krize](#). Spomenuto je istraživanje mnogo šireg dosega, ali se jedan od istraživanih aspekata usmjerio odnosu mladih prema politici i demokraciji u društvu obilježenom značajnim razvojnim problemima i potvrdilo pritom da je politika, iako nezaobilazna sastavnica društvenog života, ipak na marginama interesa mladih. Oni ne samo da su slabo zainteresirani za politička zbivanja, nego i neredovito izlaze na izbore, uglavnom ne uspijevaju procijeniti podudaraju li se njihova politička uvjerenja s uvjerenjima njihovih roditelja, niti se samopozicionirati na ideološkoj ljestvici lijevo-desno, a većina nema ni strukturirane stavove, niti definirane stranačke preferencije. Razlog potonjem zacijelo se može naći u razvojnom razdoblju u kojem se nalaze s obzirom na proces političke socijalizacije, ali i u niskom povjerenju u političke aktore (stranke, Vladu, Sabor), od kojih tek nešto više povjerenja uživaju tijela vlasti EU. Mladi zato najviše povjerenja iskazuju prema represivnim organima vlasti (policiji i sudstvu), a najmanje povjerenja prema onima drugačijih političkih uvjerenja, kao i ljudima druge vjeroispovijesti.

Uz to, mladi od vlasti očekuju da se što više usmjeri na smanjivanje nezaposlenosti, korupcije i kriminala, pokretanje ekonomskog rasta, osiguranje socijalne pravde i ljudskih prava, te poboljšanje položaja mlade generacije i žena. O političkim zbivanjima mladi se pretežno informiraju putem televizije i interneta, pa je i logično da su dobro upoznati s problemima i očekivanjima drugih građana, koje usput usvajaju i kao osobna stajališta. Svoj utjecaj na tijela vlasti procjenjuju minornim, kao i vlastitu zastupljenost u politici. No, unatoč nepovjerenju u institucije vlasti te raširenom osjećaju osobne građanske nemoći, demokracijom u Hrvatskoj ipak su više zadovoljni nego nezadovoljni. Generalno, studija pokazuje da dolazeće generacije na sve veću nesigurnost u svome društveno-ekonomskom okruženju reagiraju povlačenjem u privatnost, snažnijom orijentacijom na obitelj, kao i suzdržanošću prema bilo kakvom društvenom i političkom angažmanu.

⁴ Autori su Bojana Ćulum (FFRI), Anja Gvozdanović, Marko Kovačić i Vlasta Ilišin, svo troje s IDIZa.

Ovo je istraživanje također ukazalo na veliki utjecaj stupnja obrazovanja kao i vrste obrazovnog programa pa se tako učenici, u odnosu na studente, izdvajaju kao posebno problematična skupina s obzirom na vrlo nisku razinu političke osviještenosti, pri čemu se polaznici trogodišnjih strukovnih škola (opet) izdvajaju vrlo niskom razinom političkog znanja i posljedično, stavovima neprimjerenima demokratskom okruženju i kulturi.

Pet godina nakon ovog obuhvatnog istraživanja mladih u Hrvatskoj koje su proveli Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Zaklada Friedrich Ebert Stiftung, stiže i njihovo drugo zajedničko istraživanje pod nazivom Youth Study Croatia iz 2018./2019. godine⁵. Rezultati istraživanja, u kojem je sudjelovalo 1500 ispitanika u dobi od 14 do 29 godina iz cijele zemlje, pregnantno su razloženi u istoimenoj publikaciji [Youth Study Croatia 2018/2019⁶](#).

Nalazi pokazuju da s obzirom na vrijednosti, uz blagi porast religioznosti, hrvatska mladež (i dalje) zagovara sklonosti nacionalizmu i, u nešto većoj mjeri, autoritarnosti, posebno u političkom smislu, dok njihovo selektivno prihvaćanje liberalno-demokratskih vrijednosti sugerira nedovoljno razumijevanje demokratskih načela i pravila. Isključivi stavovi prema određenim društvenim skupinama još su uvijek prisutni (osobito prema osobama homoseksualne orijentacije), kao i rezerve prema ideji Hrvatske kao multikulturalnog društva, pri čemu ovo istraživanje ukazuje na posebno raširene ksenofobične stavove prema izbjeglicama i migrantima. Zabrinjava i što mladi pokazuju znatnu razinu tolerancije prema određenim necivilnim i oportunim obrascima ponašanjima koja promiču vlastite interese na štetu drugih koji ne koriste „društvene prečace“. U tom smislu, opravdavaju korištenje osobnih i obiteljskih veza, što ujedno smatraju i glavnim čimbenikom postizanja socijalnog uspjeha u hrvatskom društvu. Ovi su rezultati posebno značajni jer, kako ukazuju i sami autori, odražavaju postojeću kulturu oportunitizma, koja odbacuje poimanje općeg ili javnog dobra i daje prioritet kratkovidnim vlastitim interesima.

I ovo istraživanje potvrđuje da mlade karakterizira niska razina interesa i znanja o političkim pitanjima, umjerena razina uključenosti u neke segmente formalnoga političkog života i razmjerno loša uključenost u razne akcije i inicijative građana. Pored navedenog, mladi osjećaju snažnu preokupaciju sa socioekonomskim pitanjima i problemima i iskazuju izraženo nepovjerenje u političke institucije. Posebno je indikativan nalaz da dvije petine mladih smatra da je njihova generacija socijalno diskriminirana, dok većina smatra da je i politički marginalizirana. Integralni uvid u istraživanje sugerira da se mladi u znatnoj mjeri distanciraju od političkih poslova, što bi se moglo protumačiti kao pokazatelj njihovog općeg nezadovoljstva politikom kao aktivnošću koja bi trebala osigurati kvalitetan život svim članovima određene zajednice.

Nadalje, mladi su nezadovoljni političkim sustavom, kao i onima na vlasti koji zanemaruju potrebe i mišljenja njihove generacije. Pritom, i ovo istraživanje (opet) pokazuje kako najvišu razinu povjerenja imaju u represivne institucije (oružane snage i policiju), a najnižu u lokalnu i nacionalnu vladu te političke stranke. Sukladno tome, uglavnom su nezadovoljni stanjem demokracije u zemlji i ne očekuju poboljšanje u sljedećih deset godina. Većina ih smatra da je Europska unija superiornija od Hrvatske s obzirom na demokratske vrijednosti (s izuzetkom sigurnosti), a unatoč tome što nisu uočili

⁵ Imajući u vidu njihovo prethodno zajedničko istraživanje mladih, ovo je za cilj imalo identificirati, opisati i analizirati stavove i obrasce ponašanja mladih u suvremenom hrvatskom društvu te utvrditi tendencije i dinamiku stavova mladih u usporedbi sa prvom studijom iz 2012. godine. Istraživanje u Hrvatskoj provodeno je u okviru većeg međunarodnog istraživačkog projekta mladih „FES Youth Studies Southeast Europe 2018/2019“ koji se istovremeno provodio u deset zemalja jugoistočne Europe: Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Hrvatskoj, Kosovu, Makedoniji, Crnoj Gori, Rumunjskoj, Srbiji i Sloveniji.

⁶ Uredništvo i autorski tim čine Anja Gvozdanović, Vlasta Ilišin, Mirjana Adamović, Dunja Potočnik, Nikola Baketa i Marko Kovačić.

nikakve pozitivne političke i ekonomske učinke europske integracije naše zemlje, dvije trećine mladih ipak smatra da Hrvatska ne smije napustiti EU.

Političko sudjelovanje mladih na razmjerno je niskoj razini, kao i njihova spremnost da sami postanu politički aktivniji. U tom je pogledu njihovo formalno političko sudjelovanje raširenije u nekim dimenzijama (primjerice odaziv na izbore) od onog neformalnog, s obzirom da većina hrvatske mladeži nije nikada sudjelovala u bilo kakvim inicijativama i aktivnostima koje su pokrenuli sami građani, niti su se ikada volonterski angažirali u svojim lokalnim zajednicama. U pokušaju sumiranja nalaza možemo zaključiti kako ovo istraživanje sugerira da je građanska politička kultura mladih u Hrvatskoj nerazvijena, a njihova politička socijalizacija neadekvatna.

Pored ova četiri predstavljena istraživanja većeg opsega, pažnja akademske (istraživačke) zajednice posljednjih je desetak godina bila usmjerena raznolikim kontekstima političke pismenosti mladih, osobito studenata.

Tako su primjerice mladi Zagreba bili u posebnom fokusu dvaju istraživanja, onog iz 2014. godine, autora s Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu i Filozofskog fakulteta u Zagrebu⁷, fokusiranog na [političku kompetenciju i političku participaciju mladih](#), te istraživanja [građanskog, političkog i društvenog sudjelovanja mladih u dva socioekonomski i demografski različita zagrebačka kvarta](#), Podsljemenu i Peščenici, kojega je Institut društvenih znanosti Ivo Pilar proveo 2012. godine⁸. Prvo, provedeno na uzorku od 411 mladih, potvrdilo je zabrinjavajuće nisku razinu političke participacije mladih Zagrepčana/ki te njihovu tendenciju da, analogno mladima u Hrvatskoj, ne rade razliku između formalne i neformalne političke participacije, odnosno da su skloni podjednako koristiti, odnosno ne koristiti formalne i neformalne vidove političke participacije. I rezultati iz Podsljemena/Peščenice potvrđuju nisku participaciju u političkim procesima, pri čemu nezanemariv udio mladih iskazuje da se povremeno ili redovito osjećao ugroženim zbog svoje potpore određenoj političkoj opciji. I ovi nalazi ukazuju kako mlade u najvećoj mjeri zanimaju pitanja koja se na njihove živote najdirektnije odnose, kao što su pitanja zapošljavanja i stanovanja. Valja naglasiti i da su razlike u odgovorima u ova dva kvarta, neovisno o njihovim socioekonomskim i demografskim pozadinama, zanemarive.

Na uzorku od 2000 redovitih studenata svih sedam javnih sveučilišta u Hrvatskoj je tijekom 2010. godine provedeno istraživanje neformalne političke participacije kroz proces izgradnje [socijalnog/društvenog kapitala studenata](#). Autorica istraživanja⁹ ustanovljuje da volonterstvo kod hrvatskih studenata nije naročito rašireno, civilnost jest relativno visoka dok je opće povjerenje vrlo nisko, što povlači zaključak o skromnom socijalnom kapitalu studenata što, prema dostupnim istraživanjima, bitno ne odudara od socijalnog kapitala ostalih mladih, kao i starijih, u Hrvatskoj.

Međutim, istraživanja i analize pokazuju i da [studenti kao društveni i politički subjekti](#) ipak postaju zastupljeniji u entitetima formalne politike. Istraživanje Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu¹⁰ iz 2014., analizirajući studente na temelju odrednica relevantnih za njihov (aktivni) angažman u društvu i politici, prepoznaje da tijela niže razine političke odgovornosti u svojim redovima imaju studente koji se afirmiraju ranije nego što je to bio slučaj u prošlosti, iako participaciju još uvijek neusporedivo više iskazuju kroz izvaninstitucionalno djelovanje. Važno je međutim podcrtati da su, sukladno rezultatima, dominantne institucije studentske participacije (savjeti mladih i studentski zborovi) prilično nedovoljno proaktivne i utjecajne u sukreiranju poticajnog okruženja za afirmaciju

⁷ Autori su Marko Kovačić (IDIZ) i Ivana Vrbat (FFZG).

⁸ Istraživanje je provedeno kao dio međunarodnog projekta „Sjećanje, mladi, političko naslijeđe i građanska uključenost – MY PLACE, 2011. – 2015.“, financiranog od Europske komisije i prevedenog u 14 europskih zemalja, a njime su utvrđivani čimbenici koji otežavaju/olakšavaju nastojanja mladih da europsku političku arenu učine „svojim mjestom“.

⁹ Autorica je Anja Gvozdanić, a istraživanje je provedeno za potrebe izrade doktorske disertacije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

¹⁰ Autor je Marko Kovačić.

studentskih prava i interesa te da članovi tih dvaju mehanizama zastupanja studenata (i mladih) ne koriste dovoljno svoje mogućnosti; štoviše, aferama, neinformiranošću i nedovoljnom dalekovidnošću u planiranju i realizaciji planova, ostvaruju minimalne rezultate i pomake za studentsku populaciju.

Nekonvencionalne (političke) akcije, kakva je pak bila najznačajnija studentska politička akcija u Hrvatskoj u posljednjih nekoliko desetljeća – studentski prosvjedi u Zagrebu i drugim hrvatskim (sveučilišnim) gradovima iz 2009. čiji je temeljni cilj bio realizacija prava na besplatno obrazovanje na svim obrazovnim razinama – u recentnoj su se povijesti pokazale osnažujućima. Tako je kvalitativno [istraživanje biografskog nasljeđa sudjelovanja u studentskim prosvjedima](#)¹¹, provedeno kroz intervjue sa studentima zadnjeg dana blokade 2009. godine i na istom uzorku 2013. godine, bilo usmjereno boljem razumijevanju glavnih dimenzija promjena u znanjima, vještinama, stavovima i vrijednostima, obrazovnim i profesionalnim putanjama, društvenim mrežama i osobnom razvoju grupe studenata koja je sudjelovala u blokadi Filozofskog fakulteta u Rijeci 2009. Kroz ishode intervjua „prije i poslije“ zaključuje se kako je period prosvjedovanja na brojnim društvenim poljima za studente bio period ekscesivnog učenja, kojega studenti opisuju kao iskustvo kroz koje su demistificirali odnose moći te poželjeli (i nastavili) aktivistički djelovati i u budućnosti, a u sumi ga klasificiraju kao izuzetno transformativno iskustvo i „školu aktivnog građanstva“.

Za sam kraj, predstavljamo jedno od recentnijih istraživanja koje je ujedno i prvo nacionalno [istraživanje percepcije mladih o radikalizmu](#), kojega je provela grupa istraživača s Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu i Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu¹². Istraživanje je provedeno tijekom 2018. godine kroz šest fokusnih grupa u kojima je sudjelovalo 33 mladih u dobi od 15 do 30 godina iz pet hrvatskih gradova. Autori zaključuju kako mladi podjednako negativno percipiraju i „mainstream“, i radikalne mlade. Prema iskazima sudionika istraživanja, „mainstream“ građane i mlade karakterizira apatija, neinformiranost, podložnost manipulaciji, izostanak solidarnosti, sklonost tzv. *single-issue* aktivizmu te izostanak kompetencija za participaciju. S druge strane, radikalne građane i mlade percipiraju kao osobe koje se pridržavaju čvrsto usađenog seta vrijednosti kojima se razlikuju od „mainstreama“, te imaju sklonost javnim istupima i javnoj artikulaciji vrijednosti i stavova, solidarnost s istomišljenicima i sklonost stavu da „cilj opravdava sredstva“. Zanimljivo je stoga promatrati kako mladi mainstream vrijednosti tipično karakteriziraju vrlo negativnim označiteljima, poput „korozivne apatije“ koja koči solidarnost i djelovanje za zajedničko dobro, za što krive vlastitu pasivnost i lijenost, ali i nekompetentne vlade. Drugim riječima, ispada da mladi jesu svjesni vlastitog nečinjenja i neuključenosti, samo im, moguće je tako interpretirati, postojeći ‘alati’ građanskog djelovanja na raspolaganju nisu adekvatni.

Što reći za kraj?

Predstavljena istraživanja, bez obzira na sažetost pregleda samo nekih od njihovih nalaza, nedvojbeno progovaraju o iznimno izazovnoj političkoj socijalizaciji mladih u Hrvatskoj koja oblikuje generacije mladih iznimno niske političke pismenosti. Zabrinjavaju njihove stabilne tendencije vrijednosnog sustava i stavova koji nisu primjereni demokratskom okruženju i kulturi, zatim podupiranje necivilnih i oportunih obrazaca ponašanja kojima se promiču vlastiti interesi na štetu drugih, jednako kao i činjenica da su im politički interesi, a njihovo građansko djelovanje pogotovo (ako je uopće i prisutno), na samoj margini vlastitih i društvenih interesa. Pritom se i sami kao skupina osjećaju na marginama društveno-političkih interesa, a bespomoćnost koju komuniciraju u kontekstu utjecaja na bilo kakve promjene, može ostaviti u nasljeđe ozbiljno građanski osiromašenu kohortu mladih.

Niska razina interesa i znanja o političkim pitanjima, kontinuirano osnaživanje (isključivog) nacionalnog identiteta, sklonost sužavanju javnih prava drugima i drugačijima, posebice manjinskim

¹¹ Istraživačice i autorice su Bojana Čulum (FFRI) i Karin Doolan (UNIZD).

¹² Istraživači i autori su Kosta Bovan i Milica Vučković sa FPZG te Marko Kovačić s IDIZ-a.



//Što znamo o političkoj pismenosti mladih u Hrvatskoj? //

skupinama, kao i svojevrsna retradicionizacija, obilježavaju slabo tolerantne, homofobne i ksenofobne generacije mladih koje u Hrvatskoj odrastaju s vrlo skromnim društvenim kapitalom – bez povjerenja u institucije demokratskog uređenja, bez povjerenja u ljude drugačijih političkih opredjeljenja, bez povjerenja u ljude drugačije vjeroispovijesti, bez ideje dobrobiti multikulturalne dimenzije našeg društva, s tendencijom sužavanja slobode govora i medijskih sloboda i bez očekivanih pozitivnih promjena u bližoj budućnosti.

Svakako valja podsjetiti čitatelje da se politička socijalizacija mladih ne događa u vakuumu. Izneseni rezultati istraživanja i ne govore toliko o mladima, koliko o društvu u kojem odrastaju i svim institucijama – uključujući i obitelj i odgojno-obrazovne institucije – koje bismo, kako se ono popularno kaže, trebali pustiti da rade svoj posao.

Upitajmo se stoga za kraj – kako je odrađen prevažan posao političke socijalizacije hrvatske mladeži?



//Što znamo o političkoj pismenosti mladih u Hrvatskoj? //

Podrška Europske komisije za izradu ovog rada ne predstavlja odobrenje njegovog sadržaja koji odražava stavove autora i Gonga te se Komisija ne može smatrati odgovornom za bilo kakvu daljnju uporabu informacija sadržanih u ovom radu.



Sufinancira Europska
unija u okviru programa
Europa za građane